

Stavangerminner:

En flyvende rød sofa utover Madlaveien

Stavanger Memories:

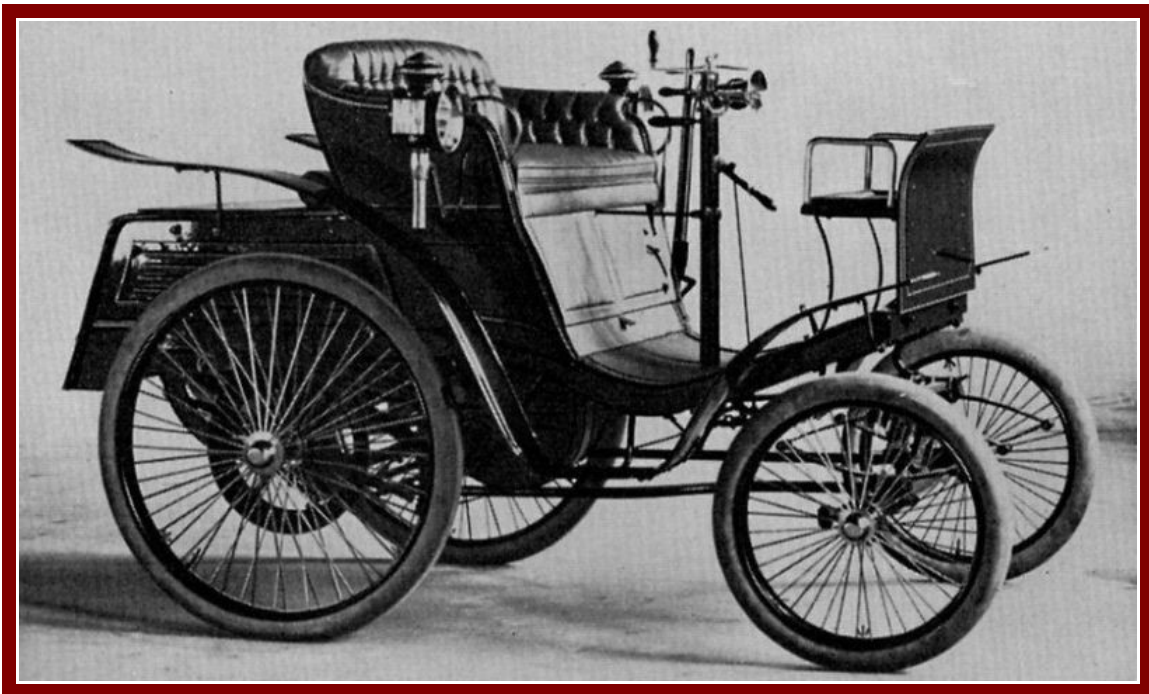
A Flying Red Sofa Along Madlaveien

(Madlaveien - "The Madla Road". Madla was a former municipality and borough of the city of Stavanger.)

Forfatter Sven Egil Omdal, engelsk oversettelse av Odd Nilsen
Author Sven Egil Omdal, English Translation by Odd Nilsen
(Sven Egil Omdal granted permission to reprint this article on 10 Nov 2010)

Den første bilen i Stavanger slet med å komme seg opp bakken fra Vågen til Kongsgård. Men den andre var et gespenst som fikk jærbøndene til å falle i uvett.

The first car in Stavanger struggled to get up the hill from the harbor to the Kongsgård farm. But the second car was a real monster, which scared the hell out of the farmers of Jæren.

Slik så den ut: Benz Velo Comfortable, landets første privatbil fra 1895 - og Stavangers første bil.
(Foto: Wikimedia)

How it looked: a "Benz Velo Comfortable"; the country's first private car from 1895 and Stavanger's first car. (Photo: Wikimedia)

Sven Egil Omdal <<mailto:sven.egil.omdal@aftenbladet.no>>
Publisert 14.06.2010 09:48 - Oppdatert 14.06.2010 09:48

Sven Egil Omdal <<mailto:sven.egil.omdal@aftenbladet.no>>
Published 14 June 2010—Updated 14 June

Forfatteren og journalisten Theodor Dahl har skrevet en forrykende beretning om den første bilen i Stavanger, og en vill pressetur utover Jæren, hvor farten på de rette strekkene kom opp i hele 35 kilometer i timen: «Vi føk etter vegen som i en rød flyvende sofa. Det tok nesten åndedrettet fra oss. Vi trodde vi måtte kobne i dette dragsuget...Kjerringer på vegen fór avleites. De løp for livet. Som om det var sjølve Gaml-Erik som kom styrtende med rau, totende kropp. For et liv! For en sjau! For en landevegsredsel!»

Men dette var slett ikke den første bilturen, og Dahl satt heller ikke på med den første bilen i byen, men den andre. Den tilhørte grosserer Theodor Rønneberg, mens den aller første tilhørte hans fetter, fabrikkeier Tørres Rønneberg - en konservativ mann som virkelig hadde grep om fremtiden. Kommende onsdag avdekker Teknisk Museum i Oslo Norges første rutebil, en Benz Phaeton fra 1895, i nyrestaurert prakt. Bilen ble importert for å kjøre i rutetraffic i Gudbrandsdalen, et særdeles dristig og komplett mislykket prosjekt. Landets første privatbil er derimot gått tapt. Den var en Benz Velo Comfortable som ble heist i land på kaien i Stavanger 21. oktober 1898. Veloen hadde fire spinkle hjul med massiv gummi, den lille motoren bak var forbundet med drivakslingen med et kjede, og doningen ble styrt med et lite sveivjul på en stang. I følge Stavanger Avis ytte motoren hele 2 ¼ hestekraft.

The author and journalist Theodor Dahl has written a thrilling account on the first car in Stavanger, and on a wild excursion with journalists across Jæren. Here, the velocity reached 35 km/hour along straight stretches. "We flew by the road in a red flying sofa. It was breathtaking. We thought we would suffocate in the flight—women on the road ran for their lives. As if it was the devil himself, rushing along with its red, frightening body. What a show! What a noise! What a country road terror!"

But this was not the first road trip, and Dahl was not a passenger in the first car in town, but the second one. This second car belonged to the merchant Theodor Rønneberg, while the first car belonged to his cousin, factory owner Tørres Rønneberg—a conservative but a visionary man. Upcoming Wednesday, the Technical Museum in Oslo exhibits the first Norwegian bus, a Benz Phaeton from 1895, in its restored glory. The bus was imported in order to establish a regular service in the Gudbrandsdalen valley. The project turned out to be a complete failure. The country's first private car, however, is lost. It was a Benz Velo Comfortable, which was hoisted up on the quay in Stavanger on October 21st 1898. The car had four thin wheels with solid rubber tires, the small engine behind was coupled to the drive shaft with a chain, and the vehicle was steered by a small crank. According to the newspaper, "Stavanger Avis" the engine produced 2 ¾ horsepower.

I vågen

var det tett av folk og stor oppstandelse da den tyske helvetesmaskinen hostet i gang. De mange nysgjerrige vek bare motvillig til side da sjåføren løsnet bremsen og automobilen faktisk rullet av seg selv. En jærbu dro hjem og fortalte storøyd at han hadde sett «ei løyo vogn i byen som jekk i gado av seg sjølv, inkje øyk, inkje folk som drog. Hu gjekk åleina som et merakkels.» Javisst, det var et unders merakkels, men det var typisk Rønnebergen.

Tørres Rønneberg kom fra Sola til byen med en nesten svimlende tiltaksløst. Som nyslått konfirmant hjalp han onkelen, Enoch Rønneberg, med å bygge praktiendommen «Fredheim» ved Mosvatnet, den nåværende bispeboligen.

26 år gammel startet han manufakturforretning på Torvet sammen med Jens Johnsen. Men etter noen år ble det for kjedelig å selge bukser og vadmél. Da Stavanger Preserving i 1879 begynte å røyke norsk brisling, legge dem i små bokser og selge dem som «norsk sardin», fikk Rønneberg ferten av noe som var nytt, og som kunne bli stort. Han kjøpte gården Kampen og bygget om låven. Kampen Preserving ble byens andre og landets tredje hermetikkfabrikk.

The Vågen *(The name of the inlet of Stavanger (the “Bay”)*

was crowded with and expectant public when the infernal German machine started. Many onlookers reluctantly stepped aside when the driver released the brake and the automobile actually rolled by itself. A farmer went home and told with wide eyes that he had seen “a strange carriage in the city which went along in the streets by itself—with no horses or people to pull the vehicle. “Sure it was a miracle, but it was typically Rønneberg like stuff.

Tørres Rønneberg came from Sola (A municipality in the county of Rogaland, Norway. Here we find the Stavanger airport.) to Stavanger with great initiative. As a confirmed young man, he assisted his uncle, Enoch Rønneberg in building the magnificent property “Fredheim” by (the lake) Mosvatnet, the current bishop’s residence.

Tørres, at the age of 26, started a dry goods store at the market square together with Jens Johnsen. But after a few years, he found it too boring to sell pants and homespun items. When Stavanger Preserving, in 1879, began to smoke Norwegian sardines, then putting them in small boxes, and selling them as “Norwegian sardines,” Tørres began to realize that something was going on in an industry in which he could participate. He bought the farm “Kampen” (By now a part of the municipality of the city of Stavanger (after the original farm, named “Kampen” –e.g. “the hill”) and converted its barn into a factory. The “Kampen Preserving” became the second cannery in Stavanger and the third cannery in Norway.

Det gikk fort opp

for Rønneberg at den som lever av fisk, ikke bør holde til ute på landet. Da den staselige Rosenkilde-eiendommen helt inne i bunnen av Vågen ble lagt ut på tvangssalg i 1887, etter å ha ligget øde og tom siden P.W. Rosenkilde ;& Søn gikk omkull i krisen i 1880, slo Rønneberg til. I salongene hvor Ole Bull hadde gitt sin første konsert i Stavanger, flyttet familien inn. I første etasje installerte Rønneberg i 1898 det såkalte Folkekjøkkenet - opprinnelsen til Matsalget, som kunne servere 500 middagsporsjoner til dagen. Røkeri, pakkeri og lager lå i sjøhuset.

He realized

that those who earn their income from the fishing industry, should not have their factory in the country. When the stately Rosenkilde property, (An estate in Stavanger, built in 1812, as a home for the merchant P.V. Rosenkilde) adjacent to the harbor, was offered in a (forced) sale in 1887, and Rønneberg jumped at the offer. The property had been deserted and empty since P.W. Rosenkilde & Son went broke during the crisis in 1880. Here, in the lounges where Ole Bull had given his first concert in Stavanger, the Rønneberg family moved in. On the first floor Rønneberg installed a so-called “People’s Kitchen” in 1898—it was the origin of a popular restaurant (“Matsalget”), which could serve 500 lunch portions a day. The smoke house and warehouses were located in the surrounding buildings.

Han utviklet

en farsemaskin som arbeidet 20 ganger raskere enn forgjengerne, og revolusjonerte produksjonen av hermetiske fiskeboller. Fabrikken hadde et eget acetylgassverk helt til den fikk byens første elektriske anlegg. Så da meldingen kom fra Tyskland om at ingeniør Karl Friedrich Benz hadde funnet opp en vogn som kunne bevege seg av seg selv - en automobil - drevet av en petroleumsmotor,

sendte han sønnen Arne ned for å prøvekjøre vidunderet. Det ble handel. 2700 kroner kostet vidunderet, som veide 360 kilo og kunne kjøre 40 kilometer på hver tank «Benzin» - også det en nymotens oppfinnelse.

Det var denne bilen som rullet gjennom folkemengden ved Vågen den historiske dagen i 1898, og det var den som slet tungt med å komme seg opp bakken til Kongsgård. E pur si muove, som Galileo ville ha sagt det - og likevel beveger den seg.

Etter å ha kjørt den inn i Stavanger - «med lidt øvelse maa den kunde vende villigere enn nogen hest» som Stavanger Avis skrev etter en prøvetur - etter å skremt kyr og kjerringer på Jæren og gjort unna strekningen fra Randaberg kirke til Olavskleiva på bare en halvtime, tok Arne Rønneberg med seg hele doningen til Kristiania, hvor den ifølge Aftenposten vakte «meget Opsigt» da den kjørte gjennom Torvgaten, som den første motorvogn også i hovedstadens historie.

He developed

minced meat machines that worked 20 times faster than its predecessors, and they revolutionized the production of canned fish balls. The factory had its own acetylene plant until it got its first electric plant—it being the first power plant in Stavanger. And when the message came from Germany that the engineer Karl Friedrich Benz had invented a car that could move by itself—an automobile powered by a petroleum engine, Tørres sent his son, Arne, down to test this “wonder car”. He bargained the price to be 2700 Norwegian Kroner. The car weighed 360 kilograms (792 pounds) and could run 40 km on each tank of “Benzine”—also a modern invention.

It was this car that rolled through the crowd at Vågen the historic day in 1898, and it was the one who struggled hard to get up the hill to the Kongsgård farm. (A Royal Administration Center, (formerly a farm) in Stavanger belonging to the archbishop of Stavanger.) Today, Kongsgård has housed the Stavanger Cathedral School since 1926. “E pur say muove”, as Galileo would have said it (and it still moves)

After entering Stavanger, “it will, after some training, turn around more easily than any other horse” as a Stavanger newspaper commented after a test drive--having already frightened lots of cows and women in Jæren. The car made it from the Randaberg church to Olavskleiva (a steep hill (“kleiv”) in Stavanger) in a half an hour. Arne Rønneberg took the vehicle to Kristiania (Oslo), according to the newspaper, Aftenposten, “it was a great sensation” as the care drove through Torvgaten (the market street) as the first motor vehicle in the capital’s history.